

## STALNI POSTAV GALERIJE IVANA MEŠTROVIĆA U SPLITU KAO MUZEOLOŠKI (I ARHITEKTONSKI) IZAZOV

BOŽO MAJSTOROVIĆ

Galerija likovnih umjetnosti, Split

Od samog početka svoje umjetničke avanture Ivan Meštrović je bio *više od igre*, tj. *više od umjetnosti*. Skromna sredina Dalmatinske zagore nakon njegove se pojave više nije osjećala manje vrijednom od primorskih gradova. Građanski sloj, malobrojan ali odlučan u promicanju novih vrijednosti i u borbi za nacionalnu samosvijest i napredak, u njegovu je talentu i meteorskom uspjehu vidio potvrdu vjere u vlastite snage, a u njemu tako potrebnoga umjetničkog predstavnika vlastitih ideala. U ono vrijeme neizbježno koketiranje s nacionalnim završit će, kako znamo, u gigantskoj umjetničkoj viziji koja je snagom oblika i retorikom simbola trebala progovoriti o (pseudo) političko-religijskom konstruktivnom zvanom jugoslavenska ideja. Vrijeme je pokazalo uzaludnost projekta sazdanoga na općim mjestima ideologija i ideologizirane umjetnosti onog vremena. I kasniju religijsku i spomeničku skulpturu pratit će potreba da se tumači izvan i iznad umjetnosti *više od umjetnosti*. Koliko je Meštrović sam tome kumovao, a koliko je to posljedica simbolima i simbolističkom gonjetanju i takvoj komunikaciji sklonom vremenu (sve je znak za nekoga ili nešto), tek će se vidjeti. No možda je to bitno samo onda

ako fenomen Meštrović promatramo na razini društvenog vremena i prostora. Problem nastaje kada s društvenoga prelazimo na umjetničko polje. Struka već desetljećima u svom sporadičnom bavljenju Meštrovićem upozorava da je Meštrovića, tj. Meštrovićevo djelo nužno osloboditi naslaga ideologije, mitologije, politikanstva i, konačno, i vlastitih (Meštrovićevih) zabluda. U želji da se iskupi za sudjelovanje u mitogradnji, struka kao *leit motiv* ponavlja da nije važno kako se djelo zove, u kojem je kontekstu i s kojim motivima nastalo, te kako se tumačilo. Važna je samo njegova umjetnička vrsnoća i uvjerljivost. U tako postavljenim odnosima struka bi dobila prevlast nad Meštrovićevim djelom. Takav pristup fenomenu Meštrović, sa svim svojim kontroverzama, spriječio bi samo to da (što je Meštrovića, nažalost, pratilo za života, a i nakon smrti) ti, za umjetničku valorizaciju sporedni momenti stvaraju pogrešnu sliku o tom impresivnom djelu.

Mit je neupitan. On ne trpi racionalni ni analitički pristup. Prema tome, za mit i znanost ne postoji *modus vivendi*. Valja se odlučiti.

Tijekom rada na stalnom postavu Galerije Ivana Meštrovića u Splitu pri izboru djela (skulptura, crteža i slika) nastojali smo prije svega uspostaviti kriterij umjetničke vrsnoće. Naravno, zadatak stalni postav, a ne npr. antologijska djela Ivana Meštrovića iz fundusa *Galerije* nije dopuštao (s pravom) nikakvu isključivost. Valjalo je uskladiti:

- vrsnoću djela
- reprezentativnost odabranih radova u



odnosu prema fundusu

- potrebu da odabrani radovi pojedinačno i u cjelini ispričaju priču o umjetničkoj avanturi Ivana Meštrovića. Trebalo je također:

- razraditi transparentan scenarij i nenametljivu mizanscenu odabranih djela
- uskladiti zahtjeve za što boljom prezentacijom svakog djela pojedinačno (posebno skulpture) i (Meštrovićeva) zadanog prostora
- respektirati i afirmirati arhitektonsko-ambijentalni okvir.

Reprezentativno zamišljen i oblikovan kompleks današnje Galerije Ivana Meštrovića u Splitu s masivnim ogradnim zidom, *kulama* koje uokviruju brončane ulazne vratnice, prilaznim stubištima, prostranim vrtom i, konačno, velebnom palačom sa suterenskim prostorima govori da Meštrović u tim prostorima nije vidio samo mjesto ugodnog boravka i rada nego i mjesto koje će, prema njegovu sudu, najbolje reprezentirati njega kao osobu i njegovo djelo. Drugim riječima, od samog početka eksterijeri i znatan dio interijera palače Meštrović imali su namjenu izlaganja djelâ. Štoviše, usudio bih se reći da ih je Meštrović gradio za sadašnju funkciju.

Kako bilo da bilo, kompleks Galerije Ivana Meštrovića u Splitu jedinstveni je prostor u kojemu se umjetnikova ruka osjeća na svakom koraku: od samog položaja u ubavom pejzažu preko arhitekture do skulpture, slika i crteža. Intimnost i javnost, želja za mirom, ali i želja za prezentacijom, radna i ladanjska atmosfera..., sve to taj

monumentalni arhitektonski okvir zbraja u sebi. Upravo činjenica da je sam Meštrović oblikovao današnju Galeriju Ivana Meštrovića prije svakog zadatka koncipiranja stalnog postava (kao muzeološkoga i arhitektonskog zadatka) donosi određene dvojbe. Činjenice da je Meštrović u tom prostoru živio i radio, da je prostor višenamjenski, da je to Meštrovićev arhitektonski rukopis i ukus, da je umjetnička ostavština raznovrsna i raznolika načelno ne dopuštaju da se u pristupu i koncipiranju stalnog postava pristupa jednostrano. Dakle, prezentacija skulptura, reljefa, slika i crteža mora biti uskladena s prezentacijom arhitekture, ambijenta i prostora u kojemu je sam autor živio. Naravno, načela su jedno, a mogućnost njihove dosljedne primjene drugo. Već je na prvi pogled uočljivo da i prostori koji su od početka bili namijenjeni izlaganju (reprezentativno i monumentalno oblikovana središnja dvorana prizemlja i središnja dvorana na katu) svojim mjerama, arhitektonskim detaljima i bogatstvom otvora stvaraju probleme u postavu skulptura. U naglašenom arhitektonskom okviru skulptura teško dolazi do vlastitog prostora unutar kojega bi se mogla adekvatno sagledati. Ostali prostori, koji su prvobitno služili za manje ili više intimne trenutke (apartmani sa salonima na katu bočnih krila zgrade), još dugo nakon darovnog ugovora (31. siječnja 1952.) nisu bili u funkciji prezentacije Meštrovićeva djela, već su bili stambeni prostori za više obitelji. Tijekom pedesetih i šezdesetih godina ti će se prostori oslobađati i privoditi svrsi izlaganja. Naravno, te su okolnosti, kao i





potreba prezentacije što više umjetnikovih djela, utjecale na promjenu karaktera prostora *Galerije*.

Umjetnikov dom povlačio se pred umjetnikovom galerijom. Tome valja pridodati da je dio kućnog inventara (namještaj, sagovi...), a koji je nakon darovnog ugovora ostao obiteljsko vlasništvo, iznesen iz *Galerije*.

Krajem osamdesetih godina konačno se odustalo od parcijalnih rješenja i angažirani su brojni stručnjaci da cjelovito sagledaju ne samo kompleks *Galerije* već i kompleks obližnjeg *Kašteleta* nastojeći ih artikulirati pojedinačno i kao cjelinu. Izrađena je muzeološka koncepcija (Ivo Maroević) koja je poslužila kao osnova za izradu idejnog projekta Ivana Prtenjaka, Barbare Kovačić i Diane Kačić. Ne ulazeći u pojedinosti, treba istaknuti nastojanje da se Galerija Ivana Meštrovića, tj.

prezentacija Meštrovićeve cjelokupne ostavštine (od arhitekture do skulpture) sagleda kao muzeološki, arhitektonski, urbanistički i tehnološki problem (zadatak). Bez obzira na svoje specifičnosti, *Galerija* je muzejska institucija i mora zadovoljavati neke prostorne i tehnološke kriterije. Uz prostor za prezentaciju djela nužne su čuvaonice, prostori za rad stručnih djelatnika, prostori za administrativno osoblje, studijske čuvaonice, biblioteka, prostor za dokumentaciju, predavaonica i drugi sadržaji koji čine standard muzejske institucije.

Stručna ekipa koja je radila na projektu Galerije Ivana Meštrovića i *Kašteleta* ključ rješenja vidjela je u izgradnji zgrade zapadno od *Galerije*. Izgradnjom upravne zgrade riješili bi se prostorno-sadržajni problemi (uredski prostori, prostori za stručne djelatnike, biblioteka,



Pogled prema južnoj strani kroz stupove trijema Galerije Ivana Meštrovića u Splitu, 1998. godine. Foto: Vinko Peračić



dokumentacija...), a istodobno bi prostori Meštrovićeve palače bili isključivo u funkciji prezentacije umjetnika. Taj je prijedlog bio osnova i za izradu idejnog projekta stalnog postava *Galerije* što su ga 1991. izradili Ivan Prtenjak, Barbara Kovačić i Diana Kačić. Želim istaknuti samo njegove prostorne implikacije koje su nastale iz želje da se izložbeni prostor poveća. Najbitniji zahvat poduzet je u apartmanu na katu zapadnog krila koji je služio kao kancelarijski prostor (u tri prostorije) s dijelovima izvornog namještaja. Prema Prtenjakovu projektu, zidovi su srušeni i stvoren je jedinstven prostor namijenjen izlaganju. Novooblikovana dvorana



rađena je s ciljem da se izloži više djela, ali je onemogućila ambijentalizaciju Meštrovićeva izložbenog/životnog prostora.

Kada je početkom 1997. godine započela realizacija stalnog postava *Galerije* Ivana Meštrovića, stručni djelatnici *Galerije* Guido Quien, Iris Slade i Božo Majstorović analizirali su navedeni idejni projekt stalnog postava. Primjedbe koje su se odnosile na izbor i količinu skulptura, njihov raspored u prostoru, načelo izlaganja, muzeografsku opremu (postamenti), rješenja rasvjete... zaključeno je da treba izraditi novu muzeološku koncepciju prihvaćajući sva dobra rješenja prethodne (otvaranje art-shopa na ulazu u kompleks, premještanje *Rimske Pieté* iz atelijera u

parku u izložbeni prostor ...). Međutim, promišljanje nove muzeološke koncepcije nije značilo i nove prostorne zahvate. Naime, Prtenjakove intervencije koje su se u međuvremenu dogodile ostale su okvir i za novi postav. Novčana sredstva omogućila su samo promijenu rasvjete. S obzirom na sve zadanosti, rad arhitekta Vinka Peračića, kojega je *Galerija* angažirala za projekt arhitektonskog uređenja stalnog postava bio je osobito delikatan. Ući u kreativni dijalog s Meštrovićem i u zadanim uvjetima progovoriti prepoznatljivo a nenametljivo nije bilo lako. Ocjenu koliko je arhitekt svoju dionicu obavio dobro ili loše ostavljamo drugima. No i u ovoj prigodi želimo istaknuti izvanrednu suradnju arhitekta i muzealaca.

Imajući na umu sve navedeno, odluka je bila da se u prvi plan stavi Meštrovićevo djelo. Bez obzira na tematske cjeline, pozornost je bila usmjerena na prezentaciju pojedinačnog djela. Za svako djelo, osobito za skulpturu, nastojali smo osigurati maksimalno mogući prostor unutar kojega će se moći sagledati njezina plastička osobitost. Svaka odabrana skulptura bila je analizirana radi odgovarajućeg smještaja u prostoru i na postamentu. Nastojali smo uvijek u prvi plan staviti oblikovno najpotentniju vizuru. Naravno, zbog prostorne ograničenosti nismo dokraja mogli zadovoljiti neka načela izlaganja. Tako pojedine skulpture nemaju jednaku prostornu distanciju za razgledavanje sa svih strana. No valja napomenuti da sam Meštrović u većini slučajeva nije skulpturu koncipirao prema rodinovskim načelima. Naime, njegove



skulpture obično imaju jednu dominantnu vizuru i često dijelovi skulpture koje su izvan nje nemaju jednaku plastičnu snagu.

Okupljanje skulptura prema tematskom ključu, koje nije doslovno provedeno zbog funkcioniranja cjeline, činilo nam se primjerenijim od kronološkog načela. Kao prvo, dosljedno kronološko načelo nemoguće je provesti. Drugo, stručna je ekipa smatrala da je okupljanje djela prema ikonografskim temama, materijalu i problemskoj situaciji primjerenije za prezentaciju od kronološkog linearizma. I treće, stalni smo postav shvaćali i kao vizualni događaj koji mora pružiti i estetski



Dvorana u prizemlju Galerije Ivana Meštrovića u Splitu, 1998. godine. Foto: Vinko Peračić

užitak. Skladan ritam skulptura u prostoru, vizure koje ne stvaraju šumove pogledu, uspostavljanje *leit motiva*, ali i posebnosti svakog prostora... u konačnici je trebalo stvoriti nepretencioznu ali

prepoznatljivu arhitektonsko-skulpturalnu cjelinu.

Ponovno valja istaknuti da je cilj svih arhitektonskih intervencija i oblikovanja muzeografske opreme bilo isticanje umjetničkog djela. Počevši od *blendi*, koje skulpturi daju prijeko potreban prostor za prezentaciju i istodobno štite unutrašnjost od vanjske kakofonije neprimjerne izgradnje, preko postamenata koji poštuju mjeru i karakter skulptura, do decentne i nenametljive opreme za crteže te rasvjete. U pozadini svega bilo je nastojanje da se skulptura osamostali i oslobodi svih onih slojeva koji su smetali pogledu da prodre do njezine jedne istine do činjenice da je to prije svega umjetničko djelo.

Jesmo li u svim nastojanjima našli optimalnu mjeru ili smo stvorili tek kompromise, prosudit će drugi. No činjenica kojom se ne želimo koristiti kao alibijem jest to da smo u posao krenuli kada su mnoge stvari već bile determinirane. Međutim, svaki postav u sebi ima ugrađenu potrošnost. Ekipa koja je realizirala ovaj projekt bila je svjesna toga i nijedna njezina intervencija nije dirala u bit prostora. To navodim zato što postav, dobar ili loš, ima svoj vijek trajanja i može se promijeniti. Nažalost, neke su mogućnosti zauvijek izgubljene. Cjeloviti projekt rješenja Galerije Ivana Meštrovića *šaptom je pao*. Na mjestu gdje je trebala biti sagrađena nova upravna zgrada niknula je privatna kuća, koja je definitivno okovala i vizualno degradirala *Galeriju*. Tako je učinjen posljednji korak koji u potpunosti negira



Meštrovićevu želju za osamom (sjetite se svih njegovih arhitektonskih zamisli i realizacija). No ono što je važnije jest činjenica da je Galerija Ivana Meštrovića izgubila mogućnost da se prostorno ustroji i programski profilira kao muzejska ustanova. Teško je dosegnuti respektabilnost s bibliotekom od nepunih deset kvadrata, s prostorom u kojemu su kustosi zbijeni u prostorije veličine brodske kabine. Postavlja se pitanje kamo s dokumentacijom. Gdje osigurati prostor za rad kolegama izvana? Meštrović nije zaslužio da (i dalje) bude samo turistička atrakcija. To više što je postojala jedinstvena prilika da se stvori muzejska cjelina koja je na krilima Meštrovićeve imena mogla danas, sutra prerasti u npr. institut za hrvatsku modernu skulpturu. Tada sigurno ne bismo svakih desetak godina konstatirali da je Meštrović na margini interesa.

THE PERMANENT EXHIBITION OF THE IVAN MEŠTROVIĆ GALLERY IN SPLIT AS A MUSEOLOGICAL AND ARCHITECTURAL CHALLENGE

*In the course of working on the permanent exhibition of the Ivan Meštrović Gallery in Split, the aim was to use the selection of the works primarily in order to establish the criteria of artistic quality. We needed to harmonise numerous elements, from the quality of the work to the need for selected works to elaborate the story of Ivan Meštrović's artistic adventure, through the harmonisation of demands for the best possible presentation of every particular work and the given space, to the respect for and recognition of the architectural and spatial framework. The fact that Meštrović lived and worked here, that this represents its architectural style and taste, does not allow a one-sided approach to the concept of a permanent exhibition the presentation of sculptures, reliefs, paintings and drawings must be reconciled with the presentation of the architecture. But principles are one thing, while the possibility of their consistent implementation is something else. In 1991 the preliminary design of the permanent exhibition was elaborated, and in 1997 it was concluded that a new museological concept should be developed that takes into account all the good solutions offered in the previous one. The present permanent exhibition is the result of a decision to place Meštrović's work in the foreground. But the integral project for the Gallery was not realised on the location where the new administrative building was supposed to be constructed, a private home was built, and in this way we lost the possibility of establishing the Gallery in a spatial sense and enabling the development of its profile as a museum institution.*